

Lesław Lassota ♦ Andrzej Nowakowski

MIEJSKI KLUB SPORTOWY KALWARIANKA W KALWARII ZEBRZYDOWSKIEJ (1923-2023)

Przyczynek do historii sportu w mieście

**MIEJSKI KLUB SPORTOWY KALWARIANKA
W KALWARII ZEBRZYDOWSKIEJ
(1923-2023)**

**Lesław Lassota
Andrzej Nowakowski**

**MIEJSKI KLUB SPORTOWY KALWARIANKA
W KALWARII ZEBRZYDOWSKIEJ
(1923-2023)**

Przyczynek do historii sportu w mieście

**Kraków – Kalwaria Zebrzydowska
2023**

© Copyright by Lesław Lassota, Andrzej Nowakowski, 2023

Recenzent

dr hab. Artur Pasko, prof. UwB

Opracowanie redakcyjne

Patrycjusz Pilawski

Projekt okładki i skład

Lesław Sławiński

Streszczenie w języku angielskim

Małgorzata Wolska

Streszczenie w języku niemieckim

Agata Krystian

ISBN 978-83-8138-901-3 (druk)

ISBN 978-83-8138-902-0 (PDF)

<https://doi.org/10.12797/9788381389020>

Na okładce wykorzystano fotografie drużyny MKS Kalwarianki z 1923 r., fot. z archiwum MKS Kalwarianka, i odnowionego kompleksu sportowego Kalwarianki z lotu ptaka, fot. Edyta Filipek-Bajor (I strona okładki) oraz widok odnowionego stadionu (IV strona okładki), fot. Edyta Filipek-Bajor

Wydano i sfinansowano staraniem Urzędu Miasta Kalwarii Zebrzydowskiej

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43

e-mail: publishing@akademicka.pl

<https://akademicka.pl>

SPIS TREŚCI

WYKAZ SKRÓTÓW	7
WSTĘP	11

Rozdział I ZARYS HISTORII KALWARII ZEBRZYDOWSKIEJ

1. W Polsce przedrozbiorowej	15
2. Pod rządami Austrii (1772-1918)	18
3. W niepodległej Polsce (1918-1939)	21
4. W okresie wojny i okupacji niemieckiej (1939-1945)	24
5. W Polsce Ludowej (1945-1989)	26
6. Kalwaria Zebrzydowska w demokratycznej Polsce (1989-2022)	32

Rozdział II ZORGANIZOWANY RUCH SPORTOWY W MIEŚCIE NAD CEDRONEM

1. Kalwaryjski Sokół w okresie galicyjskim (1888-1918)	39
2. Ruch sokoli w mieście w czasach międzywojennych (1918-1939)	43
3. Inne organizacje sportowe w mieście w okresie międzywojennym	46
4. Rozwiązanie Sokoła po drugiej wojnie światowej (1945 r.)	49
5. Pluralizm w ruchu sportowym po 1989 r.	53

Rozdział III HISTORIA KALWARIANKI OD POWSTANIA KLUBU DO ZAKOŃCZENIA DRUGIEJ WOJNY ŚWIATOWEJ

1. Kalwarianka w Polsce międzywojennej (1923-1939)	55
2. Działalność sportowa w Kalwarii Zebrzydowskiej w okresie okupacji niemieckiej	63

Rozdział IV
DZIAŁALNOŚĆ KLUBU W POLSCE LUDOWEJ
(1945-1989/1990)

1. Problemy klubu w uwarunkowaniach Polski Ludowej	67
2. Działalność sportowa Kalwarianki	74
3. Perypetie związane z budową nowego stadionu Kalwarianki (1969-1990)	77

Rozdział V
KALWARYJSKI KLUB
W NOWEJ RZECZYWISTOŚCI PO 1989 R.

1. Status prawno-organizacyjny i statut Kalwarianki	83
2. Dalsza rozbudowa bazy klubowej	89
3. Sukcesy i porażki kalwaryjskich piłkarzy w latach 1991-2022	92
4. Kontakty międzynarodowe kalwaryjskiego klubu	100

PODSUMOWANIE	103
---------------------------	------------

ZASŁUŻENI DLA KLUBU

Leszek Augustyniak (1914-1990)	105
Władysław Krawczyszyn (1914-1974)	106
Dr Tadeusz Ryłko (1931-2021)	107

ANEKS

Sponsorzy kalwaryjskiego klubu	109
--------------------------------------	-----

Bibliografia	111
---------------------------	------------

Wykaz tabel i fotografii	123
---------------------------------------	------------

Noty o autorach	125
------------------------------	------------

Summary	127
----------------------	------------

Zusammenfassung	128
------------------------------	------------

Indeks osób	129
--------------------------	------------

Indeks nazw geograficznych	133
---	------------

WYKAZ SKRÓTÓW

(opracował Andrzej Nowakowski)

AAN – Archiwum Akt Nowych w Warszawie

AK – Armia Krajowa

AKS – Amatorski Klub Sportowy

ANKr – Archiwum Narodowe w Krakowie

APBB – Archiwum Państwowe w Katowicach, Oddział w Bielsku-Białej

APKZ – Archiwum Parafii Rzymskokatolickiej w Kalwarii Zebrzydowskiej

ATPKZ – Archiwum Towarzystwa Przyjaciół Kalwarii Zebrzydowskiej

AWF – Akademia Wychowania Fizycznego

b.d. – bez daty

bl. – błogosławiony

b.m.w. – brak miejsca wydania

b.pag. – brak paginacji (stron)

BPKZ – Biblioteka Publiczna w Kalwarii Zebrzydowskiej

b.r.w. – brak roku wydania

CKSiT – Centrum Kultury, Sportu i Turystyki

fasc. – fascykuł (zbiór akt powiązanych treściowo)

gen. bryg. – generał brygady

GG – Generalne Gubernatorstwo

GKS – Górniczy Klub Sportowy

GL – „Gazeta Lokalna” (miesięcznik)

IPN – Instytut Pamięci Narodowej

IPN Kr – Instytut Pamięci Narodowej, Oddział w Krakowie

k. – karta

KC – Komitet Centralny

KEN – Komisja Edukacji Narodowej

KIK – Klub Inteligencji Katolickiej

KOZPN – Krakowski Okręgowy Związek Piłki Nożnej

KOZW – Komitet Obywatelski Ziemi Wadowickiej

KPW – Kolejowe Przysposobienie Wojskowe

KRS – Krajowy Rejestr Sądowy

ks. – książka

KS – Klub Sportowy

KSMM – Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej

LZS – Ludowe Zespoły Sportowe

MKS – Miejski Klub Sportowy (Kalwarianka)

Mosurski – zbiory prywatne Aleksandra Mosurskiego, mieszkańca Kalwarii Zebrzydowskiej

MRN – Miejska Rada Narodowa

MSW – Ministerstwo Spraw Wewnętrznych

MZPN – Małopolski Związek Piłki Nożnej

NKWD – Narodnyj Komissariat Wnutriennich Del (Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych)

NSDAP – Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (Narodowosocjalistyczna Niemiecka Partia Robotników – niemiecka partia faszystowska)

OK – „Obserwator Kalwaryjski” (miesięcznik)

ONZ – Organizacja Narodów Zjednoczonych

OPP – Organizacja Pożytku Publicznego

OSP – Ochotnicza Straż Pożarna

passim – w wielu miejscach (wymienionej książki albo dzieł wymienionego autora)

PFS – Polska Federacja Sportu

PiS – Prawo i Sprawiedliwość

PKKFiT – Powiatowy Komitet Kultury Fizycznej i Turystyki

PKS – Przedsiębiorstwo Komunikacji Samochodowej

PKWFIPW – Powiatowy Komitet Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego

PMRN – Prezydium Miejskiej Rady Narodowej

PPR – Polska Partia Robotnicza

PPRN – Prezydium Powiatowej Rady Narodowej

PRL – Polska Rzeczpospolita Ludowa

prof. – profesor

PSL – Polskie Stronnictwo Ludowe

PTG – Polskie Towarzystwo Gimnastyczne („Sokół”)

PUBP – Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego

PUWFIPW – Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego

pw. – pod wezwaniem

PZPN – Polski Związek Piłki Nożnej

PZPR – Polska Zjednoczona Partia Robotnicza

RP – Rzeczpospolita Polska

SB – Służba Bezpieczeństwa

SD – Stronnictwo Demokratyczne

SP – Powszechna Organizacja „Służba Polsce” (paramilitarna organizacja młodzieżowa)

sygn. – sygnatura

SZS – Szkolny Związek Sportowy

św. – święty

TKKF – Towarzystwo Krzewienia Kultury Fizycznej

TPKZ – Towarzystwo Przyjaciół Kalwarii Zebrzydowskiej

TW – tajny współpracownik (organów bezpieczeństwa)

UB – Urząd Bezpieczeństwa

UNESCO – United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Oświaty, Nauki i Kultury)

UNRRA – United Nations Relief and Rehabilitation Administration (Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Pomocy i Odbudowy)

USA – Stany Zjednoczone Ameryki

WK – „Wiadomości Kalwaryjskie” (miesięcznik)

WKKF – Wojewódzki Komitet Kultury Fizycznej

z. – zeszyt

ZSiPO – Zespół Szkół i Placówek Oświatowych

ZSRR – Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich

ZSSZ – Zrzeszenie Sportowe Szkolnictwa Zawodowego („Zryw”)

ZTG – Związek Towarzystw Gimnastycznych („Sokół”)

ZWZ – Związek Walki Zbrojnej

WSTĘP

Miejski Klub Sportowy Kalwarianka, którego działalność sportowa jest tematem niniejszej pracy, znajduje się w miejscowości Kalwaria Zebrzydowska w województwie małopolskim, leżącej niespełna 40 kilometrów na południowy zachód od Krakowa. Kalwaria Zebrzydowska jest obecnie gminą miejską, jedną z dziesięciu gmin w powiecie wadowickim, położoną u stóp góry Żarek, na pograniczu dwóch krain geograficznych: Beskidu Makowskiego, zwanego niegdyś Średnim, oraz Pogórza Wielickiego. Poniżej miasta przepływa potok o biblijnej nazwie Cedron, który w dolnym biegu nosi nazwę Skawinka i wpada do Wisły w pobliżu Skawiny.

Biorąc pod uwagę metryki klubów sportowych w powiecie wadowickim (w granicach z 1999 r., kiedy to reaktywowano struktury powiatowe w Polsce), Kalwarianka jest trzecim pod względem daty powstania klubem, założonym w 1923 r. Starszym wiekiem od Kalwarianki legitymują się jedynie wadowicka Skawa, powstała w 1907 r., oraz andrychowski Beskid, o którym pierwsze wzmianki pochodzą z 1919 r. W samej zaś Kalwarii Kalwarianka jest drugą w historii miasta organizacją krzewiącą kulturę fizyczną. Starszą od Kalwarianki organizacją sportową jest jedynie Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”, które powstało w 1888 r., a więc ćwierć wieku wcześniej.

Niniejsza monografia stanowi próbę podsumowania działalności kalwaryjskiego klubu sportowego w stulecie jego istnienia. Sto lat to dorobek czterech pokoleń mieszkańców, licząc, że jedno pokolenie wykazuje najwyższą żywotność zwykle przez 25 lat. Stanowi ona zarazem przedstawienie dorobku sportowców, głównie piłkarzy, a także trenerów i działaczy skupionych wokół kalwaryjskiego klubu, z myślą o najmłodszych generacjach kalwarian. Opis i analiza tego klubu z oczywistych względów osadzone zostały w szerszym historyczno-społecznym kontekście Kalwarii Zebrzydowskiej, zwłaszcza jej najnowszych dziejów, będąc wprowadzeniem do bardziej zaawansowanych prac badawczych nad tymi zagadnieniami.

Układ pracy ma charakter chronologiczno-rzeczowy. Przedstawiono w niej nie tylko dzieje Kalwarianki, ale także historię miejscowego ruchu sportowego, zaczynając od czasów autonomii galicyjskiej, kiedy to w mieście powstał Sokół, który w 2023 r. będzie obchodził jubileusz 125-lecia założenia. Mimo trudności natury ekonomicznej kalwaryjski klub był widoczny w dwudziestolecu międzywojennym, przyciągając do uprawiania sportu, a zwłaszcza piłki nożnej, rzesze młodych ludzi.

Klub, w odmiennych warunkach politycznych i gospodarczych, działał po 1945 r., odnosząc liczne sukcesy. Funkcjonuje nadal w ostatnim trzydziestoleciu, poszerzając swoje zasoby, zarówno kadrowe, jak i materialne.

Monografia jest kontynuacją prac dotyczących różnorodnych aspektów historii Kalwarii Zebrzydowskiej, które w ostatnim dziesięcioleciu powstawały dzięki kadrze naukowej historyków i teoretyków kultury fizycznej, skupionej wokół Uniwersytetu Rzeszowskiego oraz Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Tarnowie. Ta uwaga dotyczy takich prac, jak Andrzeja Nowakowskiego, *Tradycje ruchu sokolskiego w Kalwarii Zebrzydowskiej w latach 1898-1964 na tle dziejów miasta. W 115. rocznicę założenia gniazda „Sokoła” (1898-2013)*, Rzeszów 2013 i tegoż *Zarys dziejów kolei w Kalwarii Zebrzydowskiej na tle dziejów kolei galicyjskiej i małopolskiej. W 130-lecie doprowadzenia kolei do Kalwarii (1884-2014)*, Rzeszów 2014. Do tych pozycji należy również zaliczyć prace zbiorowe: *Wybrane zagadnienia z dziejów Kalwarii Zebrzydowskiej. Na 400-lecie pierwszej lokacji Kalwarii Zebrzydowskiej (1617-2017)* pod red. Andrzeja Nowakowskiego, Kraków 2017 oraz książkę *Szkice z dziejów sportu w Wadowicach i ziemi wadowickiej. Na 130-lecie sportu w ziemi wadowickiej (1887-2017) i 400-lecie założenia Kalwarii Zebrzydowskiej (1617-2017)*, której redaktorami są Jacek Kulpiński i Andrzej Nowakowski. Wspomniane wydawnictwo zawiera trzy artykuły dotyczące kultury fizycznej w mieście, w tym rozdział autorstwa Lesława Lassoty o Kalwariance w latach 1923-2016. Ponadto Andrzej Nowakowski w tomiku wydanym w 2000 r. dla uczczenia pamięci związanego z gminą kalwaryjską historyka regionalisty dr. Gustawa Studnickiego opublikował artykuł o początkach działalności Kalwarianki w okresie międzywojennym. Obecna monografia stanowi znaczne pogłębienie i wzbogacenie tematyki poruszonej w obu artykułach.

Ponieważ Kalwaria Zebrzydowska stanowi drugie w Polsce po Częstochowie miejsce kultu religijnego, które jest punktem docelowym turystyki pielgrzymkowej, nie sposób nie wspomnieć tu o skromnej, ale bardzo pożytecznej publikacji traktującej o tym zagadnieniu. Nosi ona tytuł: *„Na Kalwaryę”. 400 lat pielgrzymowania do Kalwarii*, a napisało ją siedmiu autorów, w tym pięciu zatrudnionych aktualnie na Uniwersytecie Rzeszowskim. Książka została wydana w Kalwarii Zebrzydowskiej w 2016 r.

Monografia Kalwarianki oparta jest nie tylko na literaturze związanej z szeroko rozumianą problematyką kalwaryjską, ale przede wszystkim sięgnięto w niej do źródeł o zróżnicowanej proveniencji. Wykorzystano w niej materiały zachowane w sieci archiwów państwowych: Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Archiwum Narodowym w Krakowie oraz Archiwum Państwowym w Katowicach (Oddział w Bielsku-Białej). Omawiając wydarzenia z najnowszej historii miasta (lata 1945-1989), wykorzystano archiwalia z krakowskiego oddziału Instytutu Pamięci Narodowej. Siegnięto również po materiały zachowane w archiwum parafialnym w Kalwarii Zebrzydowskiej, a także w zbiorach Towarzystwa Przyjaciół Kalwarii Zebrzydowskiej. Wykorzystano zasoby

znajdujące się w klubowej składnicy akt oraz pamiątki i relacje osób związanych z działalnością klubową. Cezurami opracowania są daty: 1923 r. (nieformalne początki Kalwarianki jako klubu sportowego w Kalwarii Zebrzydowskiej) oraz 2022 r., stanowiąca zamknięcie bilansu klubu po ponad 30 latach działalności w nowej Polsce.

W tym miejscu autorzy opracowania składają wyrazy podziękowania osobom, które przyczyniły się do powstania tej monografii. Dziękujemy Księdzu Wiesławowi Cyganowi, proboszczowi i dziekanowi kalwaryjskiemu, za udostępnienie cennej kroniki parafialnej. Słowa podziękowania należą się pracownikom Urzędu Miasta w Kalwarii Zebrzydowskiej, a przede wszystkim Panu Tomaszowi Balusiowi za wszechstronną pomoc przy opracowaniu wydawnictwa. Dziękujemy również Panu Zbigniewowi Sarapacie, wieloletniemu prezesowi robocznemu, a obecnie honorowemu prezesowi Kalwarianki, a także jego współpracownikom: obecnemu prezesowi klubu – Panu Piotrowi Zadorze, poprzedniemu prezesowi – Panu Grzegorzowi Makówce oraz sekretarzowi klubu – Panu Grzegorzowi Wypiórowi za udostępnienie bezcennych archiwaliów związanych z historią kalwaryjskiego klubu. Słowa podziękowania należą się również nauczycielkom Zespołu Szkół i Placówek Oświatowych z Kalwarii Zebrzydowskiej – Paniom Małgorzacie Wolskiej i Agacie Krystian, dzięki którym publikacja została uzupełniona o streszczenia w językach angielskim i niemieckim.

Autorzy opracowania wyrażają przekonanie, że dla pełniejszego poznania dziejów miasta nad Cedronem, oprócz prezentowanej publikacji, potrzebne są dalsze prace badawcze, zwieńczone pokazaniem trzech niezbadanych dotąd obszarów tematycznych. Są nimi: dzieje Kalwarii pod zaborem austriackim (1772-1918), a zwłaszcza okres autonomii galicyjskiej, kiedy to kształtowała się miejscowa klasa średnia, a zarazem powstawała bogata infrastruktura miasta, nie tylko w znaczeniu materialnym, lecz także kulturalno-oświatowym. Kolejnym rozdziałem do naukowej eksploracji byłyby okres Drugiej Rzeczypospolitej (1918-1939) wraz z rozwojem życia publicznego w mieście. Ostatnim tematem, wymagającym podjęcia prac badawczych choćby na podstawie kwerendy zasobów archiwalnych Instytutu Pamięci Narodowej, byłyby okres tzw. realnego socjalizmu (lata 1945-1989) ze szczególnym uwzględnieniem specyfiki miasta w tym zakresie jako „oazy kapitalizmu”, działalności antykomunistycznej opozycji, szczególnej roli Kościoła i kultu religijnego w tym okresie, z uwzględnieniem pierwszej historycznej pielgrzymki św. Jana Pawła II w 1979 r. i przygotowań do niej zarówno od strony kościelnej, jak i ówczesnego aparatu władzy. Mamy nadzieję, że publikacja poszerzy wiedzę o najnowszych dziejach Kalwarii Zebrzydowskiej, szczególnie na przestrzeni ostatniego wieku, głównie pod kątem historii ruchu sportowego w mieście i ukazania zasobów aktywności fizycznej jego mieszkańców, a zwłaszcza młodzieży.

Rozdział I

ZARYS HISTORII KALWARII ZEBRZYDOWSKIEJ

1. W Polsce przedrozbiorowej

Starszą niż Kalwaria miejscowością leżącą nieopodal niej są Zebrzydowice, rodowe gniazdo Zebrzydowskich herbu Radwan, w tym założyciela współczesnej Kalwarii Mikołaja Zebrzydowskiego. Wieś ta po raz pierwszy wystąpiła w źródłach w 1325 r.¹ Teren, który obecnie zajmuje Kalwaria, w późnym średniowieczu (wskutek podziału dzielnicowego Polski Bolesława Krzywoustego w 1138 r.), znajdował się na pograniczu dzielnic krakowskiej i śląskiej. Linie graniczną stanowił potok Cedron, w dolnym biegu noszący nazwę Skawinki. Od północy i wschodu w dziedziny kalwaryjskie podchodziła enklawa małopolskiego rodu możnowładczego Radwanitów, obejmując też wspomnianą wieś Zebrzydowice². Od drugiej dekady XIV w. teren dzisiejszego miasta po Cedron należał do księstwa oświęcimskiego, zależnego od Czech (od 1445 r. – do księstwa zatorskiego). Polska umocniła swoje wpływy w regionie Kalwarii, poczynając od lat 1440-1441, kiedy to odzyskała starostwo barwałdzkie, a niedługo później (w 1477 r.) król Kazimierz Jagiellończyk doprowadził do zburzenia zamku na górze Żarek (527 m n.p.m.), z którego podejmowano nieprzyjazne działania wobec Królestwa Polskiego na dawnym pograniczu polsko-śląskim. Tą warownią władał początkowo ród Skrzyńskich, lenników książąt oświęcimskich, a następnie Komorowscy. W 1494 r. król Jan Olbracht wykupił pobliskie tereny – te z nich, które nadal pozostawały *extra territorium Regni Poloniae* – aż wreszcie w 1564 r. stały się one ostatecznie integralną częścią państwa polskiego³.

¹ Zob. J. Zinkow, *Wokół Kalwarii Zebrzydowskiej i Lanckorony. Przewodnik monograficzny*, Kalwaria Zebrzydowska 2000, s. 357.

² *Tamże*, s. 356.

³ A. Nowakowski, *Ogólny zarys historyczny księstw oświęcimskiego i zatorskiego oraz etapy ich zbliżania do Polski (w aspekcie prawnohistorycznym)*, [w:] *Zarys dziejów gminy Brzeźnica i Doliny Karpią. W 450. rocznicę inkorporacji księstw oświęcimskiego i zatorskiego do Polski (1564-2014)*, A. Nowakowski (red.), Kraków 2014, s. 11 i n.

Kalwaria Zebrzydowska, jako ówczesna osada Nowy Zebrzydów, ma pisaną historię obejmującą nieco ponad 400 lat. Powstanie i dzieje miasteczka, liczącego obecnie około 4,5 tys. mieszkańców, związane są z wojewodą krakowskim i senatorem Pierwszej Rzeczypospolitej Mikołajem Zebrzydowskim, który w 1602 r. założył w dzisiejszej Kalwarii klasztor zakonu bernardynów, będący gałęzią konwentu franciszkańskiego, znany z kultu cudownego obrazu Matki Boskiej, a także z niezwykle barwnego odgrywania misterium Męki Pańskiej w okresie Wielkiego Tygodnia, które gromadzi dziesiątki tysięcy pielgrzymów z całej Polski i jest transmitowane przez media⁴. Zresztą pierwsza część nazwy miasta jest odpowiednikiem hebrajskiej Golgoty, czyli wzgórza, na którym został ukrzyżowany Jezus Chrystus. Druga zaś część wiąże się właśnie z Mikołajem Zebrzydowskim, który doprowadził około 1617 r. do otrzymania przez osadę praw miejskich. Według najnowszych ustaleń źródłowych już 21 lipca 1631 r. syn Mikołaja, Jan Zebrzydowski, dokonał drugiej lokacji miasteczka, ustalając jego oficjalną nazwę na Nowy Zebrzydów. Nadał ponadto herb rodowy Zebrzydowskich (Radwan) i liczne przywileje dla mieszczan wzorowane na prawie magdeburskim. Te przywileje zostały dwukrotnie uzupełnione w 1640 r.⁵

Po rodzie Zebrzydowskich prawo własności Nowego Zebrzydowa, czyli Kalwarii, przeszło na rzecz książęcego rodu Czartoryskich. Kiedy w 1715 r. wielki pożar strawił znaczną część miasteczka, Józef Czartoryski wydał trzeci i ostatni akt lokacyjny dla kalwarian⁶. Od tego czasu główna oś zabudowy miejskiej przesunęła się w dół, spod klasztoru i zbocza Żarku, ku centrum – obecnemu rynkowi i ulicom Jagiellońskiej oraz Krakowskiej. Ten układ przetrwał do dziś. Przez cały okres dawnej Rzeczypospolitej Kalwaria była własnością prywatną, w przeciwieństwie do pobliskich Wadowic, które miały status „wolnego miasta królewskiego”⁷.

Na zboczu góry Żarek i w pobliskich dolinach powstał zespół liczący ogółem 42 kaplice, które zostały zbudowane między XVII i XIX w. Z czasem szlak łączący

⁴ Zob. T. Graff, B. Wołyniec, E. Wróbel, *Mikołaj Zebrzydowski 1553-1620. Szkic biograficzny*, Kraków [2020], s. 115-138.

⁵ *Tamże*, s. 138-142 (tekst dokumentu z 1631 r. przytoczony jest na s. 143-146). Dotychczas historycy uważali, że druga lokacja Kalwarii Zebrzydowskiej nastąpiła dopiero w 1640 r. A. Ormanty w swojej książce podtrzymuje rok 1640 jako datę drugiej lokacji miasteczka [A. Ormanty, *Kalwaria Zebrzydowska – cztery stulecia miasta łączącego sacrum i profanum*, [w:] *Mikołaj Zebrzydowski (1553-1620), palatinus et capitaneus Cracoviensis, fundator et defensor Ecclesiae. W czterechsetną rocznicę śmierci*, A.K. Sitnik (red.), Kraków 2021, s. 173].

⁶ *Kalwarii Zebrzydowskiej cztery stulecia 1617-2017*, S. Chyczyński i in. (red.), Kalwaria Zebrzydowska 2017, s. 7.

⁷ Zob. A. Nowakowski, *Z dziejów miasta i parafii Wadowice. Szkic historyczno-prawny*, Kraków 1985, s. 36-49.

te kaplice zyskał miano drózek, które odwiedzają liczni wierni⁸. Należy jednak pamiętać, że Mikołaj Zebrzydowski znany jest też z buntu przeciwko królowi polskiemu Zygmuntowi III Wazie w 1606 r., który przeszedł do historii jako rokosz Zebrzydowskiego. Rokosz ten zakończył się w 1607 r. pyrrusowym zwycięstwem obozu królewskiego i pojednaniem obu zwaśnionych stron. Król zaniechał reform idących w kierunku wzmocnienia władzy monarszej, rokoszanom udzielono powszechnej amnestii⁹, a Zebrzydowski pozostałą część życia spędził w znacznej mierze w pobożności graniczącej z dewocją, otaczając się duchowieństwem diecezjalnym i zakonnym (oprócz bernardynów także jezuitami i karmelitami). Zmarł w 1620 r. w Krakowie i został pochowany w podziemiach katedry wawelskiej¹⁰.

Obraz Matki Boskiej, który pojawił się przypadkowo w klasztorze kalwaryjskim 5 maja 1641 r., przywieziony przez dziedzica Paszkówki koło Brzeźnicy, doznawał publicznego kultu już od XVII w.¹¹ Początkowo był umieszczony w zakrystii, następnie od 1658 r. – w kościele, a począwszy od 1667 r. znalazł się w odrębnej kaplicy, gdzie pozostaje do dziś. Prawdopodobnie ten kult, silnie oddziałując na okoliczną ludność, wpłynął na powstanie ruchu oporu skierowanego przeciwko okupacji szwedzkiej na przełomie lat 1655 i 1656. Po około czterech miesiącach pobytu na tym obszarze wojska szwedzkie, które dopuszczały się licznych grabieży, także wobec mienia klasztornego, zmuszone były opuścić teren Kalwarii i pobliskiej Lancokorony. Sam klasztor był znany w ówczesnej Polsce, a także poza nią, w krajach ościennych, i z tej przyczyny odwiedzali go znani przywódcy. Wśród nich byli książę cieszyński Adam Wałław (1614 r.) i królewicz Władysław z rodu Wazów, późniejszy król Polski Władysław IV¹².

W Polsce przedrozbiorowej w XVII i XVIII w. w ówczesnym miasteczku rozwinęło się rzemiosło meblowe znane w całej Polsce. Kalwarianie uprawiali małe i nieurodzajne poletka, ale dzięki życzliwości władz klasztornych mogli dzierżawić rozległe połacie lasu otaczające górę Żarek, u której podnóża wznosi się klasztor. Dzięki temu pozyskane drewno stało się surowcem do wyrobu mebli, a zawód stolarza zaczął wkrótce przechodzić z ojca na syna. Już wówczas zamożni mieszcianie krakowscy, a przede wszystkim szlachta, zamawiali komplety mebli u kalwaryjskich

⁸ A. Siemionow, *Ziemia wadowicka. Monografia turystyczno-krajoznawcza*, Wadowice 1984, s. 200-201; A. Grodnicki, *Na Lancokoronie i stokach Żarku*, Kalwaria Zebrzydowska 1995, s. 47-60.

⁹ T. Graff, B. Wołyniec, E. Wróbel, *dz. cyt.*, s. 77-109.

¹⁰ *Tamże*, s. 112.

¹¹ Epizod wędrówki obrazu z Paszkówki do Kalwarii opisuje G. Wnętrza k, *Parafie i kościoły na terenie ziemi brzeźnickiej. Zarys dziejów sieci parafialnej*, [w:] *Zarys dziejów gminy Brzeźnica i Doliny Karpia...*, s. 55-56.

¹² *Kalwarii Zebrzydowskiej cztery stulecia 1617-2017...*, s. 6.

stolarzy. Ta tradycja, wywodząca się z dawnej Rzeczypospolitej, była kontynuowana w późniejszych stuleciach: pod panowaniem austriackim, w okresie międzywojennym i powojennym Kalwaria Zebrzydowska – obok wielkopolskiego Swarzędza, Dobrodzienia na Opolszczyźnie i podkarpackiej Kolbuszowej wraz z Sędziszowem Małopolskim – stała się centrum przemysłu meblarskiego na skalę ogólnopolską, a nawet międzynarodową.

Prawdopodobnie jeszcze w Polsce przedrozbiorowej (około połowy XVIII w.) na terenie dzisiejszej Kalwarii Zebrzydowskiej powstała szkoła elementarna. Pewne pierwsze zapiski o istnieniu tej szkoły datują się na 1810 r. W późniejszych czasach autonomii galicyjskiej i Polski międzywojennej była to szkoła ludowa (powszechna), a obecnie jej tradycje kontynuuje Zespół Szkół nr 1 im. Mikołaja Zebrzydowskiego¹³. Placówka dysponuje bogatym zapleczem, w tym funkcjonalną halą sportową.

2. Pod rządami Austrii (1772-1918)

W 1772 r. po stłumieniu przez Rosję powstania konfederatów barskich, których siedzibą była w latach 1768-1771 pobliska Lanckorona wraz z twierdzą, na mocy porozumień zawartych na szkodę Polski Austria anektowała południową Małopolskę wraz z Kalwarią. Odtąd w oficjalnym nazewnictwie władz austriackich utrzymała się stosowana do dziś nazwa Kalwaria Zebrzydowska na oznaczenie miasta. Kiedy pod koniec XVIII w. przeprowadzono przez Kalwarię trakt cesarski łączący Wiedeń ze Lwowem, wzrosła ranga miasta. Lepsze stało się również połączenie z pobliskimi Wadowicami, które w 1819 r. zyskały rangę miasta cyrkularnego, a od 1867 r. – powiatowego¹⁴.

Klasztor kalwaryjski cieszył estymą ultrakatolickiego zaborcy, jakim była monarchia Habsburgów. W 1817 r. złożył tam wizytę cesarz Austrii Franciszek I. Kiedy w 1851 r. cesarz Austrii Franciszek Józef I przejeżdżał przez Kalwarię, wizytując Galicję, nie mogąc wstąpić do klasztoru, rozkazał zatrzymać powóz, którym podróżował, i przez chwilę modlił się, i kontemplował widok klasztoru¹⁵. Pod rządami Austrii miasto nawiedzały klęski. Były nimi epidemie, zwłaszcza cholery i tyfusu, które wynikały z głębokiego głodu w latach czterdziestych XIX stulecia, oraz

¹³ B. Moskała, *Szkolnictwo elementarne w Kalwarii Zebrzydowskiej (XVIII w. – 1939). Zarys dziejów*, [w:] *Wybrane zagadnienia z dziejów Kalwarii Zebrzydowskiej. Na 400-lecie pierwszej lokacji Kalwarii Zebrzydowskiej (1617-2017)*, A. Nowakowski (red.), Kraków 2017, s. 138-139, 147-153.

¹⁴ K. Meus, *Wadowice 1772-1914. Studium przypadku miasta galicyjskiego*, Kraków 2013, s. 46-47, 104.

¹⁵ M. Oberc, *Wizyty cesarza Franciszka Józefa w Galicji*, Rzeszów 2016, s. 17.

Summary

„Kalwarianka” Municipal Sports Club in Kalwaria Zebrzydowska (1923-2023). A Small Contribution to the Town’s History and Sport

“Kalwarianka” Sports Club dates back to 1923. The club originally functioned under different names as an independent football section of “Sokół” (“Falcon”) Gymnastic Association, established in 1898. During the first period of the club’s existence, the team was mostly made up of young local residents, students, and apprentices in different trades and crafts (mainly carpentry). In 1939, “Kalwarianka” was officially accredited by the government authorities.

During the German occupation (1939–1945), the club was an underground organization, playing matches with teams from neighboring localities. After 1945, it had different fortunes. Due to political reasons, the name “Kalwarianka” was only restored in 1957. In 1955, playing under the name “Kalwaria,” the local footballers clinched the Polish championship title of “Start” sports association.

“Kalwarianka” Sports Club regained its rightful position after the system transformation in Poland. In 1990, a modern stadium was opened to the public. Currently, the stadium is being upgraded. Starting from 1991, international games have been played at the stadium, and the club’s footballers have played matches abroad. In the Polish football league system, “Kalwarianka” reached its highest position in 1995, playing in the third league. Currently, the team plays in lower regional leagues within Lesser Poland Voivodeship.

Nowadays, the club from Kalwaria with its leading football section is called Miejski Klub Sportowy (Municipal Sports Club) “Kalwarianka” and it trains numerous young footballers.

Keywords: Kalwaria Zebrzydowska, town, Kalwarianka, sports club, history

Zusammenfassung

Abriss der Geschichte des städtischen Sportklubs „Kalwarianka” in Kalwaria Zebrzydowska (1923-2023)

Der 1923 entstandene Sportklub „Kalwarianka” funktionierte unter verschiedenen Namen als autonome Gymnastikgesellschaft „Sokół”, die im Jahre 1898 gegründet wurde. Anfangs waren hier vorwiegend junge Kalwarianer, wie etwa Studenten und Schüler (u. a. Tischler) aktiv. 1939 wurde „Kalwarianka” durch die Staatsführung offiziell eröffnet.

In der Zeit der NS-Besetzung (1939–1945) funktionierte der Klub heimlich: Viele Fußballspiele gegen Nachbarmannschaften wurden weiter organisiert. Nach dem Jahr 1945 wurde seine Lage immer schwieriger. Aus politischen Gründen wurde der Name „Kalwarianka” erst 1957 wiederhergestellt. Unter dem Namen von Kalwaria gewannen unsere Fußballspieler als Sportklub „Start” die Polenmeisterschaft (1955).

Im Jahre 1990 wurde ein modernes Stadion gebaut. Seit 1991 werden hier internationale Fußballspiele veranstaltet und unsere Fußballspieler nehmen häufig an den Auswärtsspielen teil.

In den Ligaspielen hatten sie die besten Leistungen im Jahre 1995, als sie in der dritten Liga spielten. Gegenwärtig spielen sie im Krakauer Bezirk. Der heutige Klub heißt Stadtsportklub „Kalwarianka”, innerhalb dessen sehr viele junge Fußballspieler geschult werden können.

Stichwörter: Kalwaria Zebrzydowska, Stadt, Kalwarianka, Sportverein, Geschichte

Lesław Lassota i Andrzej Nowakowski przedstawili w książce historię Miejskiego Klubu Sportowego Kalwarianka. Opracowanie wzbogaca wiedzę o historii lokalnej społeczności oraz – i to jest szczególnie cenne – gromadzi w pewną całość źródła, z których korzystali Autorzy.

Nie ma wątpliwości, że praca zainteresuje nie tylko znaczną część lokalnego środowiska i sympatyków kultury fizycznej, lecz również szersze grono czytelników. Publikacja stanowi także ważną cegiełkę pozwalającą budować większy obraz funkcjonowania kultury fizycznej w Polsce na przykładzie mniejszych, ale ważnych klubów sportowych.

z recenzji dr. hab. Artura Paski, prof. UwB

<https://akademicka.pl>

ISBN 978-83-8138-901-3

9 788381 1389013 >